TEMSİL KRİZİNİN AŞILMASI VE DEMOKRASİNİN PEKİŞMESİ BAĞLAMINDA [BAĞIMSIZ] ADAY ODAKLI BİR POLİTİK SİSTEM ÖNERİSİ

A Proposal for a (Independent) Candidate-Oriented Political System in the
Context of Overcoming the Crisis of Representation and Consolidation of
Democracy

İhsan KURTBAŞ

Yrd. Doç. Dr., Ardahan Üniversitesi,
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi
Ardahan Ekonomik ve Sosyal Uygulama ve Araştırma Merkezi
(ARESAM) Müdürü
kurtbasihsan@hotmail.com
Çalışmanın Türü: Araştırma

Öz

Modern dünyada demokrasi, bir temsil sorunu ve krizi yaşamaktadır. Temsil sorununu aşmanın yolu parlamenter demokrasinin açmazlarını gidererek, doğrudan demokrasiye mümkün olduğu ölçüde yaklaşabilmektir. Bu süreçte, fazlasıyla profesyonelleşen-kurumsallaşan partilerin etkisinin yumuşatıldığı, adayların öne çıktığı, [bağımsız] aday odaklı bir politik yapı temsil krizinin aşılarak daha demokratik bir yapının oluşması için zaruridir. Bu çerçevede bu çalışma, bir dizi iddia, öneri ve öngörü ortaya koymaktadır. Çalışmanın temel iddiası [bağımsız] aday-odaklı bir politik sistem, (etnisite, mezhep v.b. referanslardan kaynaklı) blok halinde oy verme gibi handikapları barındırabileceğinden demokrasiye illa ki katkı sağlamasa bile; [bağımsız] adaylığa kapalı bir politik sistemin temsile ve demokrasiye aykırı olarak değerlendirilmesi gerekeceği muhakkaktır. Böylece aday-merkezli politik sistemlerin, temsil krizinin aşılması ve demokrasinin pekişmesi yolunda oldukça önemli olduğu iddia edilmektedir. Çalışmada aday merkezli politik sistemlerin öne çıkarılabilmesi adına bir dizi öneri dile getirilmektedir. Bu bağlamda ülkelerin siyasal sisteminin aday odaklı politik sistemleri işletecek hukuki ve yasal altyapıya sahip olması; seçim sisteminin ise, ekonomik açıdan güçlü, örgütsel bakımdan üstün partilere karşı bağımsız adayların eşit ve adil koşullarda rekabet edebilecek hale getirilmesi gerekmektedir. Ayrıca, çalışma da zamanla, eğitim, kentleşme ve bireyselleşmedeki artışla, bağımsız adaylığa ilişkin önemli bir sorun olarak görülebilecek olan blok halinde etnosantrik oy verme davranışının azalma eğimine girebileceği öngörülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Demokrasi, Temsil, Seçim, Seçim Sistemi, Partili Aday, Bağımsız Aday

Abstract

Democracy in the modern world is faced with a crisis and problem of

representation. The path to overcome the problem of representation is to be able to approach direct democracy insofar as possible by eliminating the dilemma of parliamentary democracy. In this process, a (independent) candidate-centered political structure where the impact of the parties too professionalized-institutionalized is softened and candidates come to the fore is essential for the formation of a more democratic structure overcoming the crisis of representation. Within this context, in this study, a series of allegations, suggestions and predictions are put forward: The main claim of the study is the need to regard a political system closed to (independent) independent candidacy as contrary to democracy and representation even though (independent) a candidate-centered political system makes necessarily no contribution to democracy as including handicaps such as block voting. Thus, candidate-centered political systems are claimed to be highly important in terms of overcoming the problem of representation and consolidating democracy. In the study, a series of suggestions are mentioned to put forward candidate-centered political systems. In this regard, it is necessary that the political system of countries have legal infrastructure to function candidate-centered political systems, and that electoral system allows independent candidates to be able to compete in equal and fair conditions against the parties economically strong and superior in terms of organization. Furthermore, in the study, it has been predicted that ethnocentric block voting behavior that could be seen as a major problem for independent candidates will tend to decline with the increase in education, urbanization and individualization in course of time.

Keywords: Democracy, Representation, Election, Election System, Party candidates, Independent candidate

GİRİŞ

Ringgen, modern demokratik kültürde açık seçik bir paradoks olduğunu söyler: O'na göre dünyada demokrasi şu anda tarihsel olarak her zamankinden daha güçlü konumdayken, yurttaşların gözündeki itibarı zayıf görünüyor ve muhtemelen zayıflamaya devam ediyor¹. Öte yandan Freedom House adlı düşünce kuruluşu, 2016 yılında yayınladığı “Dünyada Özgürlük” başlıklı raporunda, 2015'te demokratik ülkelerdeki yabancı düşmanı söylemler ve otoriter rejimlerin muhalefet üzerindeki baskıları nedeniyle dünyanın daha da “yıprandığını” ve bu gelişmelerin küresel özgürlüğün on yıl üst üste gerilemesine sebep olduğunu iddia etmektedir². Böylece asıl paradoks, dünyada demokrasinin iyileştiğine dair iyi niyetli yorumlara karşın; daha da kötüye gittiğine ilişkin çeşitli parametrelerin varlığıdır. Keza sözü edilen, Freedom House adlı bağımsız kuruluş, her yıl, tanınan

¹ RINGEN, S. 2010: **Demokrasi Neye Yarar? Özgürlük ve Ahlâki Yönetim Üzerine**, Çev: Nurettin Elhüseyni, Yapı Kredi Yayınları, Ankara, ss: 71.

² <https://bianet.org/konu/freedom-house>

devletleri, siyasal haklar ve sivil özgürlükler gibi birtakım demokratik başlıklar açısından 1'den (yüksek), 7'ye (düşük) kadar çeşitli kriterlere göre derecelendirmektedir. Bunlar arasında aday ve adaylıkla ilgili birçok kıstas yer almaktadır. Zira demokrasinin olmazsa olmaz koşullarından biri olan seçimlerin en önemli bileşenlerinden biri aday/adaylık mevzusu ve içinde yer aldığı seçim sistemleridir. Bu bağlamda sözü edilen kurum, siyasal haklarla ilgili kriterlerin yer aldığı listenin 2. Maddesinde “*yasama organı temsilciliği seçimi âdil mi*”, 3. Maddesinde, “*âdil seçim yasaları, eşit kampanya fırsatları, âdil oylama ve oy pusulalarının dürüst sayımı var mı?*”, 4. Maddesinde ise “*insanlar, tercihlerine göre farklı siyasî partilerde ya da rekabet halinde diğer siyasî gruplarda örgütlenme hakkına sahipler mi ve sistem rekabet halindeki bu siyasî parti ve grupların iniş çıkışlarına açık mı?*”³, gibi sorular sormaktadır. Kuruluş, seçim sisteminin, yasama organı temsilciliği seçimlerinin, seçim yasalarının, adaylar arasındaki kampanya fırsatlarının ve rekabet koşullarının eşit ve âdil olup olmadığı gibi kıstaslar üzerinden, söz konusu ülke demokrasisinin niteliği hakkında raporlar hazırlamaktadır. Bu noktada bir ülkenin siyasal sisteminin aday odaklı olup olmaması ve son kertede seçim sistemi ile demokrasisinin niteliği arasında doğrudan bir ilişki vardır. Keza, her ülke için ideal seçim sistemi de, o ülkenin tarihi, kültürü ve ekonomik durumu gibi sosyolojik koşullarına göre değişiklik göstermektedir. Ancak, bu noktada, dikkat edilmesi gereken husus, seçimleri, prosedürel seçimciliğe indirgememektir. Çünkü seçimcilik, demokrasiyi, bayağı bir şekilde, düzenli seçimlerle bir görme riski taşıdığı gibi, tek başlarına politik sistemleri ve süreçleri anlamak bakımından son derece kullanışsızdırlar. Öte yandan, günümüzün modern dünyasında, bazı demokratik olduğunu iddia eden rejimler bile, seçmenlere tercih sunmalarına rağmen, seçimleri sadece birer meşruiyet unsuru olarak kullanabilmektedirler. Demek ki seçimler, demokrasinin olmazsa olmaz bileşenlerinden biri olmasına rağmen; tek koşulu da değildir.

Seçimler; seçmeni siyasî açıdan kudret sahibi iktidari bir varlık yapan, böylece merkezi ve yerel karar alma organlarının aldığı kararları ve yaptığı uygulamaları etkileyip kontrol eden, toplumun siyasî eğilimlerini ve güncel isteklerini yansıtan ve nihayetinde çoğunluğun tercihiine uygun bir hükümet ve iktidar tayin eden bir mekanizmadır. Seçim sistemi deyimi, seçimlerle ilgili bütün hususları, meselâ seçme ve seçilme yeterliliği, adaylığa ilişkin kurallar, oy verme usulleri, seçim çevrelerinin belirlenmesi, seçim ilkelerinin saptanması, seçimlerin düzenlenme biçimleri ile seçimlerin

³ TILLY, C. 2011: **Demokrasi**, Çev: Ebru Arıcan, Phoenix Yayınları, Ankara, ss: 14-15.

yönetim ve denetimi gibi birçok hususu içermektedir. Aslında bir araç olarak, iyi-kötü seçim sistemi diye bir ayrımın olmadığı düşünülür. Bu bakış açısına göre, her sistemin iyi veya kötü tarafları bulunabilir. Uygulandığı kültür, toplum, zaman ve siyasal rejim açısından çeşitli biçimlerde farklılaşabilen seçim sistemleri açısından önemli olan husus; hukuk prensipleri ve o ülkenin temel şartlarını bağdaştırabilen bir sistemi bulmak ve uygulamaktır. Aslında, insanlık tarihi açısından yeni olarak nitelendirilebilecek demokrasi, tarihi boyunca seçme seçilme hakkını, mülkiyet sahipliği, eğitim, cinsiyet ve etnisite gibi birçok nedenle sınırlandırıldığı gibi, oy verenlerin baskı ya da sindirmeye maruz bırakıldığı, sadece tek aday ya da parti ile seçimin yapılmaya çalışıldığı uygulamaları da deneyimlemiştir, deneyimlemeye de devam etmektedir. Oysa herkes doğrudan veya seçilmiş temsilciler aracılığıyla ülkenin yönetimine katılma hakkına sahip olduğu gibi kendi özerk alanını düzenleme özgürlüğüne de sahiptir. Özgürlük, aday olmak şeklinde ülke yönetiminin bir aktörü olmayı da kapsamaktadır.

Temsili demokrasilerde adaylık, parti aracılığıyla ve bağımsız adaylık olmak üzere iki şekilde olup; bu çalışmada, *aday odaklı politik sistemle*;

a) sadece, seçimlerde, bağımsız adayların, partilerle eşit ve adil şekilde rekabet edebildiği, parlamentoda aday niceliğinin ve adaylık niteliğinin artırıldığı bir seçim sistemi değil; b) partili adayın temsil ettiği kesimi/düşünceyi savunabilme iradesinin ipotek altında olmadığı, parti içi muhalefetin işlevsel olduğu, kaliteli bir parti içi demokrasiyle siyasette parti/sulta etkisinin daha az hissedildiği bir yapı da **kastedilmektedir**.

Bu bağlamda, bu çalışmanın amacı, *genelde* adaylığa açık politik sistemlerin temsil krizinin aşılması ve demokrasinin pekişmesi bağlamında elzem önemini ortaya koymak; *özelde* ise, siyasal sistem içinde, teferruat olarak değer gördüğünü düşündüğümüz, bizce major bir ayrıntı olan aday merkezli seçim sistemlerinin öne çıkarılabilmesi adına bir dizi öneri sunmaktır.

1- DEMOKRATİK TEMSİLE İLİŞKİN TEMEL UNSURLAR

1.1- Demokrasi: “Modern Dünyanın Dini”

Demokrasi halkın halk tarafından, halk için, hakça yönetimidir. Kavramın bu tanımı eksik ve sığ olmakla birlikte, daha çok, etimolojik kökenine gönderme yapmaktadır. Zira demokrasi terimi, halk egemenliği anlamına gelen Yunanca ‘demos’ (halk) ve ‘kratia’ (yönetim ve otorite) kelimelerinden türemiştir. Ancak terminoloji odaklı bu tanım yorum

farklarını beraberinde getirdiği gibi; son derecede belirsizdir.

Demokratia sözcüğü ilk kez Yunanlılarca MÖ 5. yüzyılın ortalarında siyasal yaşama ilişkin yeni bir kavrayışı ve bu kavrayışın çoğu Yunan kent devletlerinde gerçeklik kazandırdığı pratikleri belirlemek amacıyla kullanılmıştır⁴. Tarih içinde her toplum, demokrasiyi, kendi sosyo-ekonomik, kültürel, politik ve hukuksal yapısına göre tanımladığı, yorumladığı ve uyguladığı için⁵, demokrasinin -çoğu birbirine karşıt ve zıt-yaklaşık beş yüze yakın tanımı yapılmıştır. Aslında kavram, 19. yüzyıla kadar “ayak takımı egemenliğini” çağrıştıracak kadar pejoratif (kötüleyici) anlamlara sahiptir⁶. Ancak günümüzde, çağdaş dünyanın dini olarak nitelenen demokrasi, Giddens’a göre⁷, “genel olarak siyasal eşitliği güvenceye almayı, özgürleşmeyi ve özgürlüğü korumayı, ortak çıkarı savunmayı, yurttaşların gereksinimlerini karşılamayı, ahlâkî öz-gelişime yardımcı olmayı ve herkesin çıkarlarını dikkate alan etkili karar verme süreçlerini sağlamayı *en iyi başarabilen* siyasal düzen olarak görülmektedir”. Böylece, kötünün iyisi olarak demokrasinin amacı, basit bir şekilde “kim yönetmeli” sorusuna cevap vermekten ibaret olmadığı gibi, -halkın, halk tarafından yönetimidir şeklinde-, bir çırpıda tanımlanacak kadar belirgin de değildir.

Toplumsal bağlayıcılığı olan kararların, o kararlara uyması beklenen ya da zorlanan kişilerin iradesini yansıtacak biçimde oluşturulduğu yönetim tarzı⁸ olan demokrasi, yurttaşların kolektif kararlar üzerindeki nihaî denetimi sağlam biçimde kurumlaşmış bir tarzda ellerinde tuttıkları bir siyasal yapıdır. Çünkü Ringen göre⁹, yurttaşların kolektif kararların çıkarlara saygı temelinde alındığına ve alınmaya devam edeceğine haklı sebeplerle güvenmek için gerek duyduğu şey budur. Touraine¹⁰ de, yapılan bütün tanımlamalardan hareketle, demokrasinin, biri “halk egemenliğine biçim

⁴ BOGDANOR, V. 1999a: **Blackwell’in Siyaset Bilimi Ansiklopedisi (A-K)**, Türkçe Yayına Hazırlayan: Bülent Peker, Çevirenler: Bülent Peker, Erhan Yükselci, Leyla Keskiner, Ümit Yayıncılık, Ankara, ss: 185.

⁵ ÖZTEKİN, A. 2011: **Siyaset Bilimine Giriş**, 7. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara, ss: 83.

⁶ HEYWOOD, A. 2012: **Siyasetin Temel Kavramları**, Çev: Hayrettin Özler, Liberte Yayınları, Ankara, ss: 171-172.

⁷ GIDDENS, A. 2012: **Sosyoloji**, Kırmızı Yayınları, İstanbul, ss: 897.

⁸ DEMİR, Ö.-ACAR, M. 2005: **Sosyal Bilimler Sözlüğü**, 6. Baskı, Adres Yayınları, Ankara, ss: 88.

⁹ RINGEN, S. 2010:, ss: 59-50.

¹⁰ TOURAINE, A. 2011: **Demokrasi Nedir?**, Çev: Olcay Kunal, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, ss: 169.

vermek; diğeri siyasal tartışmanın özgür, serbest bir biçimde gerçekleşmesini sağlamak” olan iki farklı yaklaşımı olduğunu söyler.

Bugün, demokrasinin ve demokratikleşmenin gözlemcileri, genellikle, örtük ya da açık bir şekilde, dört çeşit tanımdan birini seçerler¹¹: Anayasal, tözel, süreç yönelimli ve prosedürel. **a) Anayasal yaklaşım**, bir rejimin siyasi faaliyetle ilgili çıkardığı yasalara yoğunlaşır. Bununla birlikte, ilan edilmiş ilkelerle gündelik pratikler arasındaki büyük tutarsızlıklar, anayasaları çoğunlukla yanıltıcı hale getirebilir. **b) Tözel yaklaşımlar**, belli bir rejimin, kişisel özgürlük, sosyal adalet, kamusal müzakere ve çatışmaların barışçıl yollara çözümü gibi konularda desteklediği yaşam koşullarına ve politikalara odaklanır. Eğer öyleyse, anayasasında yazana bakmaksızın, bu rejimi demokrasi olarak kabul etmeye meylederiz. **c) Süreç yönelimli yaklaşımlar**, bir duruma demokrasi denilebilmesi için sürekli hareket halinde olması gereken bazı asgari süreç dizileri tanımlar. Robert Dahl, klasik bir ifadeyle, beş süreç yönelimli kriteri demokrasi için şart koşar: Etkin katılım, oy kullanma eşitliği, bilgi edinebilme, gündemin denetimi ve yetişkinlerin dâhil olması. **d) Prosedürel tanımları destekleyenler ise**, ilgi odağına seçimleri koyar ve çok sayıda yurttaşın katıldığı, bilfiil rekabete dayalı seçimlerin hükümet personeline ve politikalarında düzenli olarak değişiklikler meydana getirip getirmediğini sorar. Ancak prosedürel tanımlar da elverişli görülmelerine rağmen; tek başlarına politik süreçleri anlamak bakımından son derece kullanışsız kalırlar.

Diğer taraftan, demokrasinin birçok modeli de bulunmaktadır. En önemli ayırım doğrudan demokrasi ile temsili demokrasi arasındadır. Doğrudan demokrasi, hükümet işlerinde vatandaşların doğrudan, aracısız ve sürekli katılımına dayanır. Temsili demokrasi ise demokrasinin sınırlı ve dolaylı biçimidir. Sınırlıdır; çünkü yönetime halk katılımı seyrek ve kısa süreli olarak birkaç yılda bir oy verme davranışıyla sınırlanmıştır. Dolaylıdır; çünkü halk, iktidarı kendi elleriyle kullanmayıp sadece kendileri adına hükmedecek temsilcileri seçer¹². Demokrasinin farklı yöntem ve tekniklerle, çeşitli ülkelerde, farklı şekillerde uygulanıyor olması, ideal ve evrensel bir demokrasi modelinin olmadığına da göstergesidir. Bunun nedeni demokrasinin birçok yönüyle eleştirilmesi ve “kötünün iyisi olarak” uygulayıcıyla yer yer zorlama bir ilişki temelinde yürütülüyor olmasıdır. Başka bir deyişle, demokrasi -göç yolda düzülür misali- bir yandan uygulanırken, bir yandan da eleştirileriyle olgunlaşmaya devam etmektedir.

¹¹ TILLY, C. 2011.; ss: 22-27.

¹² HEYWOOD, A. 2012.; ss: 170-171.

“Demokrasi eleştirileri hususunda, yergilerin bir kısmının demokrasinin sosyal sorunlar karşısında yetersizliğiyle; bir kısmının da bizzat demokrasinin işleyiş mekanizmalarıyla bağlantılı olduğunu belirtmek gerekir”¹³. Yöneltilen yergilerden bazıları şunlardır: a) Erdemler ve bilgiler toplumda eşit olmayan bir biçimde dağıtılmış olduğundan demokrasi cahillerin ve bilgisiz kitlelerin egemenliği ile sonuçlanabilir. b) Yüzde 51’in tiranlığına tekabül edebilir. Çünkü bireysel hürriyet ve azınlık haklarının halk adına çoğunluk tarafından baskı altına alınması anlamına gelebilir. c) Bireyin menfaatlerinden çok kolektif bir bünyenin menfaatlerini telâffuz ettiğinden aşırı yönetim ile sonuçlanabilir. d) Kitlelerin en ilkel güdülerine hitap eden demagogların iktidara gelmelerini sağladığından diktatörlük ve baskı ile sonuçlanabilir.¹⁴ Neticede modern dünya, tabelası demokrasiyi gösteren ve tercihen biri gidilmesi yasaklanan, diğeri zorunlu olan birden fazla seçenek sunmuş gibi görünmektedir. Ancak farklı algılamaları, yorumlamaları ve uygulamaları olan demokrasi dünyanın hiçbir yerinde vaat ettiği ortak iyiliği inşa edemediği gibi; uygulanırken inşa olmaya da devam etmektedir. Böylece yakıtı insan olan bu yönetim şeklinin aldığı her türlü yanlış karar ve yaptığı uygulama insan ızırabı olarak yankı bulduğundan; demokrasinin pekişmesi ve iyileştirilmesi yönünde her türlü çaba elzemdir.

1.2- Seçim[ler]: “Bir Demokrasi Sporu”

*hükümdarın, hükümdarlığı için halka yalvardığı
ama yine de eşsiz zulümler işlediği vakitlere erdim
bunu bana söylemediniz...
Sezai Karakoç*

Seçimler, tarihsel bir süreç içerisinde ortaya çıkmıştır. Her ne kadar seçimlerin Antik Yunan’a kadar uzanan bir tarihi olsa da, çağdaş anlamda seçimler, özellikle Batı Avrupa’da meşrutî monarşilere geçiş ile birlikte, halkın yönetimde söz sahibi olma konusunun önem kazanması ile ön plâna çıkmıştır.¹⁵ Teknik anlamda seçim, bir kişinin, heyetin, kurulun, toplumun kendisine sunulan çeşitli alternatifler, şıklar arasından hür iradesiyle bir tercih yapmasıdır.¹⁶ Siyasal seçim, halkın yasalara göre seçmen vatandaş kimliği kazanmış kesimlerinin, siyasal iktidarı onlar adına kullanacak

¹³ ÇAHA, Ö. 2012: **Demokrasi**, Ed: Halis Çetin, Siyaset Bilimi, Orion Kitabevi, Ankara, ss: 244.

¹⁴ HEYWOOD, A. 2012:, ss: 173-174.

¹⁵ TOSUN, T. TEPECİKLİOĞLU A. 2012: **Siyasi Partiler, Siyasal Katılım ve Propaganda**, Ed: Halis Çetin, Siyaset Bilimi, Orion Kitabevi, Ankara, ss: 321.

¹⁶ DAVER, B. 1989: “**Seçim Sistemi ve Anayasa Yargısı**”, Anayasa Yargısı Dergisi, Sayı: 5, ss: 131-147, ss: 132.

yöneticileri çok sayıda aday arasından seçtiği ve bir sonraki seçime kadar yönetim yetkisini devrettiği, izleyen dönemde ise yöneticinin siyasal iktidarı kullanma biçimini değerlendirerek onu denetlediği bir süreçtir.¹⁷ Temsil açısından ise seçim, yönetilenlerin kendilerini temsil etmek ve yönetmek üzere temsilcilerini yönetim organına gönderdikleri¹⁸, tanınmış kuralları olan¹⁹, hukuksal yöntemler ve işlemler bütünüdür.²⁰ Geleneksel görüşe göre seçimler, -âdil ve rekabetçi olduklarında-, politikacıları hesap vermeye çağrıldıkları ve bir şekilde kamuoyunu yansıtan politikalar sunmaya zorlandıkları bir mekanizma olduğu gibi²¹; sadece seçilecek adayların belirlenmesi için uygulanan bir teknik değil, aynı zamanda siyasî aktörlerin kamuoyunu dikkate almasını sağlayan bir baskı ve kontrol-denetim aracıdır.

Demokratik bir sistem içerisindeki bütün rolleri dikkate alındığında, H. Mayo, seçimlerin üç açıdan değerlendirilebileceğini belirtmektedir²²: a) Seçmen açısından seçimler, tercih edilen temsilci lehine oy vermekle siyasî kudrete iştirak edilmesini sağlayan bir vasıtaadır. b) Seçimler vasıtasıyla kolektif olarak seçmenler, siyasî iktidarı denetim altına alırlar. Bu denetim, seçilen temsilcilerin iktidardaki davranışlarını etkiler; çünkü gelecek seçimlerdeki seçilme şansları büyük ölçüde buna bağlıdır. c) Seçimler aynı zamanda temsilcileri karar vermeye yetkili kılar. Benzer bir yaklaşıma göre de, seçimlerle gerçekleştirilmek istenen başlıca amaçlar şöyledir:²³ a) Toplumun temel siyasî eğilimlerini yansıtan bir parlâmentonun oluşmasını; b) seçmen çoğunluğunun tercihinine uygun bir hükümetin kurulmasını; c) yönetim (yasama) işlevi için en uygun nitelikleri taşıyan temsilcilerin seçilmesini; d) güçlü ve istikrarlı bir hükümetin çıkmasını sağlamak.

Hem kuramda hem de pratikte demokrasinin, tam yurttaşlığın öbür haklarıyla birlikte oy hakkının da bir ülkede sürekli yerleşik olan herkese (ya

¹⁷ VARLIK, Ü. ve ÖREN, B. 2001: **Seçim Sistemleri ve Türkiye’de Seçimler**, Der Yayınları, İstanbul, ss: 20.

¹⁸ TOSUN, T. ve TEPECİKLİOĞLU A. 2012:, ss: 321.

¹⁹ BOGDANOR, V. 1999b: **Blackwell’in Siyaset Bilimi Ansiklopedisi (L-Z)**, Türkçe Yayına Hazırlayan: Bülent Peker, Çevirenler: Bülent Peker, Erhan Yükselci, Leyla Keskiner, Ümit Yayıncılık, Ankara, ss: 220.

²⁰ YAVAŞGEL, E. 2004: **Temsilde Adalet ve Siyasal İstikrar Açısından Seçim Sistemleri ve Türkiye’deki Durum**, Nobel Yayınları, Ankara, ss: 53.

²¹ HEYWOOD, A. 2016: **Siyasetin ve Uluslararası İlişkilerin Temel Kavramları**, Çev: Fahri Bakırcı, Genişletilmiş 2. Edisyondan Çeviri, BB101 Yayınları, Ankara, ss: 258.

²² akt. TAŞDELEN, H. M. 2010: **Siyasetin Sosyolojisi, Siyasi İktidar, Siyasi Sistem, Siyasi Davranış**, Kocav Yayınları, İstanbul, ss: 116.

²³ YAVAŞGEL, E. 2004:, ss: 40.

da neredeyse herkese) açık olması, ancak 20. yüzyılda ortaya çıkan bir gelişmedir.²⁴ Zira insanlık tarihi açısından son derece yeni olan demokrasi tarihinde, genel oy hakkına geçilmeden önce, kısıtlı oy hakkına dayalı seçimler yapılmaktaydı. Bu kısıtlamalar, dört hususta ortaya çıkmıştır²⁵: *Servete bağlı olarak ortaya çıkan kısıtlamalarda*, belirli bir servet seviyesinde olanların oy verebilmesi söz konusu olmuştur. *Fikri yeteneğe ve kültür derecesine bağlı olan kısıtlamada*, belirli bir eğitim seviyesine erişmiş olanlar oy kullanabilmiştir. *Cinsiyete bağlı kısıtlamada*, sadece erkeklerin oy hakkı olmuştur. *İrk ayrımına bağlı kısıtlamalarda ise*, belli bir ırka ve etnik kökene sahip olanlar oy kullanamamıştır. Örneğin, Britanya’da 1832’ye değin, oy kullanma, 21 yaşını aşmış ve belli miktarda mülk ya da araziye sahip olan erkeklere özgü kılınmıştı. Ayrıca, bu kişilerin bazıları birden fazla kez oy kullanıyordu.²⁶ Bu elitist bakış açısının tarihteki izi sürüldüğünde, yansımalarının ve savunucuların günümüzde de varlığını devam ettirdiği görülür. Zira tarih boyunca, farklı dönemlerde ve kültürlerde, halkı egemen gören anlayışa sonuna karşı çıkan birçok toplumsal kesim, kişi ve kurum da var olmuştur. Meselâ Herodotos, siyasal erki halka vermek isteyenlere sonuna kadar karşı çıkmıştır. Çünkü O’na göre²⁷:

“[k]ütleler beceriksiz bir yığındır. Hiçbir yerde onların arasında olduğundan daha çok bilgisizlik, sorumsuzluk ve şiddet göremezsiniz. Bir kralın katilce keyfinden kaçıp da, ayak takımının eşit ölçüde düşüncesiz ceberutluğuna tutulmak dayanılmaz bir şey olurdu. Kral, hiç değilse, bilinçle, bilerek ve isteyerek hareket eder, ayak takımı böyle yap(a)maz. (...) Kitlelerin kafasında herhangi bir düşünceleri bulunmaz; bütün yapabilecekleri, körlemesine siyasete dalmak ve önlerine çıkan her şeyi, kabarıp sel olmuş bir nehir gibi silip süpürmektir”.

Öte yandan, seçimi olmayan bir politik sistem, demokratik olarak kabul edilemeyeceği gibi; seçimler de demokrasinin tek ve yegâne sağlayıcısı değildir. Başka türlü bir bakış açısı demokrasiyi seçimciliğe indirgeme tehlikesi taşır. Böylece, “seçimcilik, demokratik pekişmeyi basit bir biçimde düzenli yarışmacı seçimlerle bir tutma riskini taşımaktadır. Bu yaklaşım iki önemli sorun içermektedir. Birincisi seçilmemişlerin özellikle de askerlerin, vesayet yetkileri ve mahfuz alanları: “Bazı durumlarda

²⁴ BOGDANOR, V. 1999a., ss: 186-187.

²⁵ TAŞDELEN, H. M. 2010.; ss: 116-117.

²⁶ BOGDANOR, V. 1999b., ss: 221.

²⁷ akt. TUNÇAY, M. 2006: **Batı’da Siyasal Düşünceler Tarihi, Seçilmiş Yazılar**, Der: Mete Tunçay, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, ss: 5.

demokratik bir seçimde seçilmiş hükümetler herhangi bir kesintiye uğramadan birbirini takip edebilir. İkinci sorun temel sivil özgürlüklerin ne derece gözetildiği ile ilgilidir. Bu boyut yarışmacı seçimlerin yaygın bir biçimde yapılması kadar önemlidir, “çünkü bir rejim geniş bir katılımı yarışmacı seçimler düzenleyebilir, fakat temel özgürlüklerin olmadığı bir yerde, o rejim tam olarak demokratik değildir”²⁸. Ayrıca, 20. yüzyılda totaliter rejimler bile seçmenlere gerçek bir tercih sunmamalarına karşın bir tür seçim yoluyla meşruiyet arama yoluna gidebilmişlerdir.²⁹ Günümüzde demokratik olduğunu iddia eden, hatta demokratik ülke olarak saygın itibar gören bazı devletler bile, demokratik seçim hakkını tüm boyutlarıyla, bütün vatandaşlarına tanınamışlardır. Demokratik bir seçimin temel ilkeleri şöyledir:³⁰ a) *Eşitlik ilkesi*: Bir kişi, bir oydur. b) *Genellik ilkesi*: Her seçmenin seçme ve seçilme hakkı vardır. c) *Bireysellik ilkesi*: Seçme hakkının kişiye özgü olmasıdır. d) *Gizlilik ilkesi*: Gizli oy kullanma, hiç kimsenin seçmen vatandaşın nasıl oy kullanacağını ve kullandığını bilmemesi temeline dayanır. e) *Serbestlik ilkesi*: Seçimler baskı ve korkudan uzak yapılmalıdır. Buna karşın demokratik olmayan seçimler ise şu özelliklerden birini ya da birkaçını gösterebilir:³¹ a) Oy verme hakkı mülkiyet sahipliği, eğitim, cinsiyet ya da etnik köken gibi nedenlerle sınırlıdır. b) Çoklu bir oy verme sistemi yürürlükte değildir ya da seçim çevrelerinin büyüklükleri önemli oranda değişmektedir. c) Oy verenler baskıya ya da sindirmeye maruzdur. d) Sadece bir tek aday ya da tek bir parti seçime katılabilir.

Vatandaşların toplumun özgür iradesinin parlâmentolarda temsil edilmesini sağlayacak en önemli faktörlerden birisi ülkede uygulanan seçim sistemidir.³²

Seçim Sistemi-“Bir Siyasi Filtrasyon Aracı”: Seçim sistemi deyimi, seçimlerle ilgili bütün hususları, meselâ seçme ve seçilme yeterliliği, adaylığa ilişkin kuralları, oy verme usullerini,³³ seçim ilkelerinin saptanmasını, seçimlerin düzenlenme biçimlerini ve seçimlerin yönetim ve

²⁸ ÖZBUDUN, E. 2003: **Çağdaş Türk Politikası, Demokratik Pekişmenin Önündeki Engeller**, Çev: Ali Resul Usul, Doğan Kitap, İstanbul, ss: 8-9.

²⁹ BOGDANOR, V. 1999b:, ss: 220.

³⁰ ÖZTEKİN, A. 2011:, ss: 189-193.

³¹ HEYWOOD, A. 2016:, ss: 257.

³² ÖZTEKİN, A. 2011:, Ankara, ss: 194.

³³ ÖZBUDUN, E. 2009: **Türk Anayasa Hukuku**, Gözden Geçirilmiş Onuncu Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, ss: 270.

denetimi gibi konuları içermektedir.³⁴ Aslında, bir araç olarak, iyi-kötü seçim sistemi diye bir ayrımın olmadığını belirten Daver,³⁵ her sistemin iyi veya kötü taraflarının bulunabileceğini, önemli olanın çağdaş hukuk prensipleri ve o ülkenin temel şartlarını bağdaştırabilen bir sistemi bulmanın ve uygulamanın olduğunu ifade eder. Bu bağlamda, seçim sistemleri, uygulandığı kültür, toplum, zaman ve siyasal rejim açısından çeşitli biçimlerde farklılaşırlar³⁶. Ancak seçim sistemleri arasındaki ayrım yapmada en yaygın kullanılan yöntem, oyların sandalyelere nasıl dönüştürüldüğü temeline dayanmaktadır.³⁷

Bu çerçevede, çok partili demokratik rejimlerde yasama organı seçimlerinde uygulanan seçim sistemlerinin iki temel işlevi vardır.³⁸ Birincisi, seçime katılan siyasî partilerden hangisi veya hangilerinin hükümet kurmaya yeterli bir parlamento çoğunluğu kazanacağını belirlemek (faydayarar ilkesi) ve yapılan seçimin ülkeyi istikrar içinde yönetecek bir hükümetin kurulmasına olanak verecek bir parlamento çoğunluğunun ortaya çıkmasını sağlamaktır (yönetimde istikrara: yönetilebilirlik-istikrar). İkincisi ise, seçime katılan siyasî partiler ve bağımsız adayların seçmenlerden aldıkları oy sayıları oranında parlâmentoda temsiline olanak sağlamaktır (adalet ya da temsilde adalet ilkesi). Seçim sistemleri, “fayda” ve “adalet” ilkelerinden birini ön plânda tutmalarına ya da bu iki ilke arasında bir denge kurmaya yönelmelerine göre üç ana kümede incelenebilir: a) Çoğunluk Sistemleri, b) Nispî (Orantılı) Temsil Sistemleri, c) Karma Sistemler.³⁹ Çoğunlukçu sistemler, daha çok partilerin, seçimlerde kazandıkları oy oranından önemli ölçüde daha yüksek oranda sandalye kazanmalarına olanak tanımaktadır. Nispî temsil sistemleri, çoğunluk sistemlerinin adil olmayan sonuçlarını ortadan kaldırmak ve her siyasal partiye sayıca gerçek değerine eşit olmasa bile büyük ölçüde orantılı bir temsil olanağı sağlamaktadır.⁴⁰

³⁴ YAVAŞGEL, E. 2004:, ss: 78.

³⁵ DAVER, B. 1989:, ss: 138.

³⁶ *Seçmenlerden adaylar arasında ya da partiler arasından seçim yapmaları istenebilir. Seçmenler ya tek bir adayı seçerler ya da belli bir sırayla desteklemek istedikleri adaylar arasından tercihe bağlı olarak seçim yaparlar. Seçmenler seçim birimlerine ya da seçim çevrelerine göre gruplandırılmış olabilirler ya da olmayabilirler. Bir adayın seçilmesi için gerek duyulan destek düzeyi bir çoğunluktan, bir basit ya da 'salt' çoğunluğa ya da belli türdeki bir kotaya kadar uzanan bir yelpazede değişebilir (Heywood, 2016: 257).*

³⁷ HEYWOOD, A. 2016:, ss: 257.

³⁸ TÜRK, H. S. 2015: “**Demokratik Rejim ve Seçim Sistemleri**”, TBB Dergisi, ss: 419-452, ss: 419-420.

³⁹ TÜRK, H. S. 2006: “**Seçim, Seçim Sistemleri ve Anayasal Tercih**”, Anayasa Yargısı Dergisi, Sayı: 23, ss: 75-113, ss: 77-78.

⁴⁰ YAVAŞGEL, E. 2004:, ss: 85, 104.

Karma sistemler ise, çoğunluk ve nispî temsil sistemlerini belirli ölçülerde birlikte uygulayan, dolayısıyla her iki ilkeyi birlikte değerlendiren sistemlerdir.⁴¹ Hülâsa seçim, temsil niteliği, uygulanma çeşitleri, yer yer karşıt ve zıt tanımları ve çıkmazlarıyla (handikaplarıyla) demokrasinin yegâne unsuru olmamakla birlikte; en önemli bileşenlerinden biridir.

2- ADAY[LAR] VE ADAY[LIK]: “*Politik Sahnenin Aktörleri*”

Temsili olmayan demokrasi yoktur ve yöneticilerin yönetilenler tarafından serbest seçimle belirlenmesi de, eğer yönetilenlerin “sivil toplum”da oluşan talepleri, tepkileri ya da itirazları dile getirilmiyorsa, hiçbir anlam taşımaz.⁴² Bu açıdan temsili demokrasi, modern toplumların teknik ve yönetsel nedenlerden dolayı doğrudan demokrasiyi uygulayamamasının bir sonucu olarak, neredeyse mecburi olarak uygulanmaktadır. Arapça bir sözcük olan “misal”den türetilmiş temsilin kelime anlamı, “bir şeyin, bir kimsenin, bir başka eşya, şey veya kimse tarafından herhangi bir şekilde canlandırılması olup,⁴³ siyasal bir ilke olarak, bir birey ya da grubun daha büyük bir insan topluluğunu simgelediği ya da bu insan topluluğu adına eylemde bulunduğu bir ilişkidir.⁴⁴ Bu çerçevede, aday bir görev, bir iş için kendini ileri süren veya başkaları tarafından ileri sürülen kimse;⁴⁵ siyasî aday ise seçilme erginliğine/olgunluğuna sahip siyaset yapmak üzere seçmenin rızasına sunulan ya da talip olan kişidir.

Şekli ne olursa olsun, bir ülkede yönetime katılma, her şeyden önce bir insan hakkıdır. Bu konuda, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nin 21 maddesine göre⁴⁶, “(1) herkes, doğrudan veya serbestçe seçilmiş temsilciler aracılığı ile ülkesinin yönetimine katılma hakkına sahiptir. (2) Herkesin ülkesinin kamu hizmetlerinden eşit olarak yararlanma hakkı vardır. (3) Halkın iradesi hükümet otoritesinin temelidir. Bu irade, gizli veya serbestliği sağlayacak benzeri bir yöntemle genel ve eşit oy verme yoluyla yapılacak ve belirli aralıklarla tekrarlanacak dürüst seçimlerle belirlenir. Türkiye’de ise milletvekili olma hakkı, anayasal güvence altındadır. Bu konuda Milletvekili Seçimi Kanunu’nun 12. Maddesi’ne göre,⁴⁷ (a) bir siyasi partiye mensup

⁴¹ TÜRK, H. S. 2015:, ss: 420.

⁴² TOURAINE, A. 2011:, ss: 80.

⁴³ VARLIK, Ü. ve ÖREN, B. 2001:, ss: 9-10.

⁴⁴ HEYWOOD, A. 2016:, ss: 293-294.

⁴⁵ http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.576a960f1fa823.46637778, Erişim Tarihi: 11.01.2016.

⁴⁶ http://www.tb.org.tr/mevzuat/index.php?option=com_content&view=article&id=105:san-haklari-evrensel-bdges-&Itemid=36, Erişim Tarihi: 11.01.2016.

⁴⁷ <http://www.ysk.gov.tr/ysk/content/conn/YSKUCM/path/Contribution%20Folders/>

olsun veya (b) olmasın seçilme yeterliğine sahip her Türk vatandaşı bu Kanun hükümlerine göre milletvekilliğine adaylığını koyabilir. Buna göre, adaylık bir siyasi partiden veya bağımsız olmak üzere iki şekilde olabilmektedir.

2.1- Siyasi Partiden Adaylık: “Bağımlı Adaylık”: Siyasî parti adaylığı için siyasî partiler, tüzük ve yönetmelikleri ile seçilme yeterliliği yanında aday olacak kişilerin sahip olması gereken birtakım nitelikleri de ortaya koymaktadır. Çünkü partili aday olmak için, belli bir süreden beri parti üyesi olmanın yanı sıra, parti üye aidatını ödemek, parti görüş ve programlarını benimsemiş olmak ve nihayet parti yönetim kademelerinin desteğini alabilmek ya da aday gösterilmeyi başarmak gerekir.⁴⁸ Ayrıca, siyasi partilerin siyasal hayata egemen olduğu ülkelerde, bir kişinin bir siyasi parti tarafından aday gösterilebilmesinin temel kriteri, kişinin öncelikle aday olacağı partinin ideolojisine, inanç yapısına, insan profiline, tüzüğüne ve programına uygun olmasıdır.⁴⁹ Böylece partilerin aday belirleme şekli parti içi demokrasiden, o ülkede uygulanan demokrasinin niteliğine kadar birçok değişkeni derinden ve doğrudan etkileyebilmektedir.

Bu bağlamda bir uçta, adayların bütün partili seçmenlerin veya tarafların oyları ile öteki uçta da adayların tek başına parti lideri tarafından belirlenmesi yer almaktadır. Bu iki uç arasında ise adayların seçim çevresindeki tüm parti üyelerince belirlenmesi, seçim çevresindeki parti üyelerinin bir bölümünce belirlenmesi, partinin yerel örgütlerince belirlenmesi, partinin ulusal düzeydeki merkez karar organınca belirlenmesi ve ulusal düzeydeki parti içi hiziplerin liderlerince belirlenmesi gibi çeşitli usuller vardır.⁵⁰ Diğer taraftan, çoğu demokratik ülkede yasalar, aday belirleme konusunda sessiz kalmaktadır; her parti, hükümetçe konulmuş kurallar olmaksızın kendi kurallarını belirlemekte ve uygulamaktadır. Bunun birkaç istisnası vardır. Almanya’da ulusal seçim yasası, partilerin *Bundestag* (Federal Parlamento) için adaylarını, her seçim bölgesinde ödentı veren, parti üyelerinin gizli oylarıyla ya da üyelerce seçilen ilçe aday bildirme

Mevzuat/2839.pdf, Erişim Tarihi: 11.04.2016.

⁴⁸ ABDULHAKİMOĞULLARI, E. 2008: “**Tek Başına Seçim Kazanmak: Türk Siyasal Hayatında Bağımsız Milletvekili Adaylığı**”, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi C. XII, Sayı: 1-2, ss: 269-304, ss: 281.

⁴⁹ CANÖZ, K. 2010: “**Seçmen Tercihinde Aday İmajının Rolü: 29 Mart 2009 Yerel Seçimleri Öncesinde Konya Seçmeni Üzerine Bir Araştırma**”, Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi, 6(2): 95-114, s: 96.

⁵⁰ YANIK, M. 2007: “**Parti İçi Demokrasi Açısından Aday Belirleme Yöntemleri**”, EÜHFD, C. XI, S. 3-4, ss: 187-206, s: 185-186.

kurullarınca seçileceğini hükme bağlar. ABD’de, bu konuyu en ayrıntılı biçimde düzenleyen yasalara sahiptir: Çoğu devletin (eyalet) yasaları, adayların kamu yetkililerince yönetilen doğrudan birincil seçmen oylarıyla seçilmesini ayrıntılarıyla düzenler.⁵¹ Türkiye’de de 3270 sayılı Siyasi Partiler Kanunu’nun 37. Maddesi’ne göre, bu konuda partilere geniş bir esneklik ve hareket serbestliği verilmiştir. Buna göre siyasi partiler *“milletvekilliği genel veya ara seçimlerinde adaylık için müracaat eden ve adaylığı uygun bulunanlar arasından, adayların tespiti, serbest, eşit, gizli oy açık tasnif esasları çerçevesinde, tüzüklerinde belirleyecekleri usul ve esaslardan herhangi biri veya birkaçı ile yapabilirler... Parti tüzüklerinde herhangi bir seçim çevresinde bütün üyelerin iştiraki ile yapacakları ön seçimde bu Kanunun ön seçimlerle ilgili hükümleri uygulanır.”*^{52, 53} Bu çerçevede, bir ülkede aday belirleme süreci ve şartlarının parti içi mesele olarak mı görüldüğü, yoksa taraftarların geniş bir çoğunluğunun katıldığı, yasalarla düzenlenmiş kamusal bir mesele olarak mı ele alındığı sorunsalı, tezahürleri itibarıyla son derece önemli bir konudur. Aday belirleme yetkisinin parti merkezlerine verildiği durumlarda, “milletvekillerini belirleyeni, partinin sahibi yapma” gibi bir tehdidi içinde barındırır. Ayrıca bu durum temsil kavramının içini boşaltacağı gibi; parti başkanı ve etrafındakileri otoriter ve oligarşik kararlar almaya ve uygulamalarda bulunmaya sevk edebilir. Böylece aday merkezli bir politik yapının oluşması önerisi, sadece bağımız adaylığın güçlendirilmesini değil; aynı zamanda adayın iradesini, bir siyasi partiden olsa bile, gerekirse mensubu olduğu partinin genel eğilimlerine/ideolojisine rağmen; yansıtabilmesini ve özgür bir şekilde vicdanının sesini dinleyebilmesini önermektedir. Bu şekilde parti gibi kurumsal ve profesyonel yapıların içinde, adayın en az bu yapılar kadar güçlü olduğu ve bireysel iradesini siyasi karar ve uygulamalara yansıtabildiği bir parlamento, o ölçüde, doğrudan demokrasiye yaklaşabilecektir.

2.2- Bağımsız Adaylık (Partisiz Adaylık)

Demokratik sistemlerde bireyler temel haklarla güvence altına alınmış kendi özerk alanlarını düzenleme özgürlüğüne sahiptirler. Dolayısıyla bireyler vatandaş sıfatıyla siyasi karar alma sürecinin belirlenmesi şartlarını taşımak suretiyle bağımsız aday olabilirler.⁵⁴ TKD

⁵¹ BOGDANOR, V. 1999a; ss: 19.

⁵² ÖZBUDUN, E. 2009; ss: 281-282.

⁵³ <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2820.pdf>, Erişim Tarihi: 24.12.2015.

⁵⁴ KÖKER, L. 2006: “Seçim Sistemleri ve Siyasi Çoğulculuk”, Anayasa Yargısı,

sözlüğünde yer aldığı üzere bağımsız kavramı,⁵⁵ a) davranışlarını, tutumunu, girişimlerini herhangi bir gücün etkisinde kalmadan düzenleyebilen, özgür, hür; (b) müstakil; (c) herhangi bir kuruluşa, partiye bağlı olmayan kimse anlamlarında kullanılmaktadır. Bu bağlamda, bağımsız siyasi adaylık, herhangi bir partiye üye olmadan, adayın kendi isteği ya da belirli oranda taraftarın önerisi ile seçimlere katılmasıdır. Aday olabilmek için gereken özellikler ülkeden ülkeye ve seçim sistemine göre değişse de; kişinin erişkin olması, aday olduğu ülkenin vatandaşı olması, taraftarının belli sayısı tarafından aday gösterilme; kendi seçim kampanyasını yürütecek ve bir miktar depozito bedelini yatıracak güce olması birçok ülkede aranan genel şartlardan bazılarıdır.

Türkiye’de Milletvekili Seçimi Kanunu’nun⁵⁶ 21. Maddesi’ne göre Bağımsız milletvekili adaylığı için yapılacak başvuru, adayın milletvekili seçilmek istediği çevrenin il seçim kurulu başkanlığına, bu Kanunun adaylık için aradığı şart ve nitelikleri taşıdığını belirten bir yazı ile (...) yapılır. Kurul başkanlığı başvurunun alındığına ilişkin bir belge verir ve derhal Yüksek Seçim Kuruluna duyurur. Yüksek Seçim Kurulu bu başvuruları, il seçim kurulları da kendi çevrelerine ait olanları, alışılmış araçlarla geçici listeler halinde ilân ederler. Bağımsız adaylık için başvuranlar, en yüksek derecedeki devlet memuruna malî haklar kapsamında yapılmakta olan her türlü ödemelerin bir aylık brüt tutarını ilgili mal sandığına emaneten yatırıp makbuzunu milletvekili seçilebilmek için gerekli başvurma belgelerine eklerler. Ayrıca Milletvekili Seçimi Kanunu’nun 16. maddesine göre; bağımsız adaylar, aynı seçim için birden fazla seçim çevresinde aday olamaz ve seçilemez. Aynı kanunun 40. Maddesi’ne göre ise, bir kimse, bir partiden ön seçim veya merkez adaylığı yoklamasına katıldıktan sonra başka bir partiden merkez adaylığı gösterilemez ve partisinden istifa etmedikçe bağımsız aday olamaz.

Bağımsız adaylar biri kendi isteği ile diğeri seçmen önerisiyle olmak üzere iki şekilde aday olabilirler:

a) Kişinin Kendi İsteğiyle Bağımsız Adaylık: Bağımsız adayların en çok temsil imkânı elde ettiği ülkelerin başında Rusya ve Pakistan gelmektedir. Ukrayna ve Ermenistan’da da bağımsız adayların temsil oranı

Sayı 23, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara, ss: 200.

⁵⁵http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.576a95597e6e50.67027709, Erişim Tarihi: 14.14.2016.

⁵⁶<http://www.ysk.gov.tr/ysk/content/conn/YSKUCM/path/Contribution%20Folders/Mevzuat/2839.pdf>, Erişim Tarihi: 14.14.2016.

yüksektir. Rusya’da bağımsız adaylar seçime katılanların %45’ini oluşturmaktadır. Bunlar aldıkları yaklaşık %40 oy oranı ile Meclisteki sandalyelerin %23’ünü elde etmektedirler. Pakistan’da da benzer şekilde bağımsız adaylar seçime katılanların %40’ını oluşturmaktadır.⁵⁷ Ülkelerin bazılarında adaylardan belirli bir oyu alamaması halinde hazineye gelir kaydedilmek üzere belli miktarda ek güvence alınmaktadır. Ancak aday seçilemediği takdirde belli bir oyu almak kaydıyla seçim sonrası ödediği depozitoyu geri alabilmektedir. Örneğin İngiltere ve Fransa gibi bazı ülkelerde, seçimlerde belli bir oy miktarını elde edemeyen adaya geri ödenmemek üzere seçim depozitosu alınmaktadır. İngiltere, Fransa ve Yeni Zelanda’da seçim sonucu kullanılan geçerli oyların %5’inden fazlasını alan adaylara ödedikleri depozit geri verilmektedir. Depozit miktarı ülkelere göre değişmekle birlikte genelde yüksek oranlardadır. Bu durum adayları başvurudan caydıran önemli bir etkidir.⁵⁸

b) Seçmen Önerisiyle Bağımsız Adaylık: Seçmenlerin aday teklif edebilmeleri, ülkelere göre değişmektedir. İtalya’da bir kimsenin adaylığının teklif edilebilmesi için 500 seçmenin imzası gerekir.⁵⁹ ABD, Belçika ve Danimarka’da bağımsız aday olmak isteyen kişinin bu öneriyi adaylığını destekleyen belli sayıda seçmene imzalatması şarttır. Örneğin New York’ta bağımsız adaylar, adaylık başvurusu için 2000 imza toplamak zorundadır. Belçika ve Avusturya’da aday her bölge için 200 ile 500 arasında imza toplamalıdır. Danimarka’da ise adayın seçim bölgesinde 200 ile 500 arasında bir seçmen kitlesinin desteğini alması gerekir. Bağımsız adaylık için Macaristan’da en az 750 seçmen, Bulgaristan’da ise 1100 ile 2000 arası seçmenin desteğinin sağlanması gerekir. Almanya’da küçük seçim çevrelerinde sadece seçmenler ve partiler aday gösterebilmektedir. Burada bağımsız adaylar en az 200 seçmenin imzasıyla önerilebilmektedir. Hollanda ve Lüksemburg’da ise, bağımsız aday olarak seçime katılabilmenin yolu, kişinin adaylığının asgari 25 seçmen tarafından imzalı olarak önerilmesinden geçmektedir. İrlanda’da aday olmak isteyen kişi adaylığını kendisi teklif edebileceği gibi seçim çevresindeki herhangi bir seçmen tarafından da aday gösterilebilir. Yunanistan’da ise aday olmak isteyen kişi adaylığını kendisi teklif edebileceği gibi en az 12 seçmen tarafından da adaylığı önerilebilir. İngiltere’de ise belli bir depozito (500 pound) yatırmak şartıyla en az 10 seçmenin desteğini alan herkes Avam Kamarasına adaylığını

⁵⁷ ABDULHAKİMOĞULLARI, E. 2008.; ss: 276-277.

⁵⁸ ABDULHAKİMOĞULLARI, E. 2008.; ss: 278.

⁵⁹ ALTIPARMAK, C. 2008: “Demokrasilerde Aday Belirleme Yöntemleri”, TBB Dergisi, Sayı 76, ss: 355- 375, ss:, 363.

koyabilmektedir.⁶⁰

Görüldüğü üzere bağımsız adayların aday gösterilme şekli ve depozito miktarı gibi şekil şartları ülkeden ülkeye değişiklik gösterebilmektedir. Oysa bir politik sistem, ister partili, ister bağımsız olsun ne kadar aday odaklıysa o kadar demokratiktir. Bu açıdan ülkelerin siyasal sisteminin aday odaklı politik sistemleri işletecek hukuki ve yasal altyapıya sahip olması; seçim sisteminin ise, ekonomik açıdan güçlü, örgütsel bakımdan üstün partilere karşı bağımsız adayların eşit ve adil koşullarda rekabet edebilecek hale getirilmesi gerekmektedir. Diğer taraftan, bütün şekil şartlar, kanuni altyapı ve sosyolojik yapı uygun olsa bile aday odaklı politik bir yapı kendi handikaplarını barındıracaktır. Aday(lar)ın eğitim seviyesi, kişisel ve mesleki özellikleri ve önceki icraatları gibi kişisel niteliklerinin oluşturduğu kitlesel kalite de bu yapının işleyişini derinden etkileyecektir. *Ancak bu sistem açısından asıl tehlike, blok oy kullanımı olacaktır.* Zira etnisite, mezhep, siyasal ideoloji, sülalecilik ve aşiret bağları gibi primordialist ve duygusal bağların güdülediği oy verme eğilimi adaylığa açık politik sistemler için en önemli tehlikelerden biridir. Bu açıdan eğitim, kentleşme ve bireyselleşmenin blok halinde oy verme davranışını azaltabileceği öngörülmektedir. Böylece sözü edilen altyapı sorunlarının giderildiği, uygun sosyolojik yapının var olduğu, nitelikli bireylerden oluşan aday odaklı bir politik yapı; temsili demokrasinin açmazlarını gidererek, doğrudan demokrasiye daha fazla yaklaşılması ve demokrasinin pekişmesi için elzemdir.

3- ADAYLIĞA AÇIK POLİTİK SİSTEMLERDE HUKUKİ, TOPLUMSAL VE ADAYIN KİŞİSEL NİTELİKLERİ İLE İLGİLİ BİLEŞENLER

Bir seçim sistemi içinde adayların başarı olanaklarını ve seçmen kararını etkileyen birçok faktör vardır. Bu etkenler; hukuki, toplumsal etkenler ve adayın kişisel nitelikleri olmak üzere üç başlık altında toplanabilir.

3.1- Hukuki Etkenler

3.1.1- Seçim Sistemleri: Bir toplumda uygulanan seçim sisteminin orantılı temsil veya çoğunluk ilkelerine dayanmasının, partilere düşecek temsilcilerin saptanmasında d'Hondt veya milli bakiye usullerinin kullanılmasının, seçimlerin tek veya çok turlu yapılmasının, adayların kazanma olanakları üzerinde büyük ölçüde etkisi olmaktadır.⁶¹ Çoğunluğa

⁶⁰ ABDULHAKİMOĞULLARI, E. 2008.; ss: 269-304, 279.

⁶¹ ARASLI, O. 1972: **Adaylık Kavramı ve Türkiye’de Milletvekili Adaylığı**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, No: 311, Sevinç Matbaası, Ankara,

dayanan seçim sistemlerinde, temsilci seçilebilmek için en yüksek oyun alınmasının gerekli olması, siyasî parti adaylarını, bağımsız adaylar karşısında daha şanslı kılmaktadır. Çünkü daha zayıf olanaklarla seçime katılan bağımsız adayların gerekli çoğunluğu elde etme olasılıkları azalmaktadır.⁶²

3.1.2- Seçim Çevresinin Boyutu: Seçim çevreleri de, coğrafi ve demografik büyüklükleri bakımından adayların kazanma şansları üzerinde etkili olmaktadır. Küçük seçim çevrelerinde adaylarla az sayıdaki seçmenler arasında oldukça yoğun ilişkiler kurulabileceği ve seçmen, adayı kişisel yetenekleri ve nitelikleri açısından değerlendirmek olanağına sahip olacağı için buralarda bağımsız adayların, parti adayları ile yarışa girmesi, başarı kazanması mümkündür.⁶³

3.1.3- Adayların Oylama İçin Seçmenlere Sunum Şekli: Adayların seçmenlere liste halinde sunulduğu liste usulü seçimde ise partiler seçimlerde adaylarını seçmene genellikle listeler halinde sunarlar. Seçmenlerin aday listelerine oy verdiği bu yöntemde, partiye verilen her oyla listedeki bütün isimlerin kolektif olarak birer oy kazanması, parti adaylarını bağımsız adaylara göre daha şanslı kılmaktadır.⁶⁴

3.2- Toplumsal Etkenler

3.2.1- Parti Sistemi: Genellikle çok partili sistemlerde oyların dağılması olağan sayıldığı için, bağımsız adayların başarı kazanma olanakları burada tek parti ve iki parti sistemlerinden daha fazladır. İki partili sistemlerde ise, özellikle mutlak çoğunluk sistemi uygulanıyorsa, bağımsız adayın bir oy bölücü olarak görülmesi, onun oy toplama ihtimalini azaltmakta; kutuplaşma sonunda blok halinde iki partiye verilen oylar, seçimleri parti adaylarının kazanmasına yol açmaktadır. Tek parti sistemlerinde bağımsız adaylık genellikle partiye muhalefetin ifadesi olarak kabul edilmekte; ona oy vermekte seçmen için, partiyi tasvip etmemek anlamını taşımaktadır. Bu bakımdan tek partili sistemlerde bağımsız adaylığa istekli pek çıkmadığı gibi, bunların seçmenden oy toplamak konusunda da çok fazla şanslı olmaları düşünülemez.⁶⁵

3.1.2- Sosyolojik Yapı: Seçim bölgesindeki etnik ve ekonomik tabakalaşmanın belirginleştiği ve toplumda ayrılıklara yol açtığı zamanlarda,

ss: 57.

⁶² ABDULHAKİMOĞULLARI, E. 2008:, ss: 282-283.

⁶³ ARASLI, O. 1972:, ss: 57,28.

⁶⁴ ABDULHAKİMOĞULLARI, E. 2008:, ss: 283-284.

⁶⁵ ARASLI, O. 1972: 59 ve ABDULHAKİMOĞULLARI, E. 2008:, ss: 284.

seçmenlerde kendi bünyelerinden kişileri seçmek eğilimi baş göstermektedir. İdari bölünüşün ortaya çıkardığı bölgeler arası rekabet ise bu eğilimi daha da kuvvetlendirir. Bu durumlarda seçim kampanyası “bizim ilçemizin veya köyümüzün tuttuğu aday, bizden olan kimse kazansın” temeline dayanılarak yürütülür. Bu düşüncelerin parti bağlılıklarını etkisiz bırakacak bir noktaya ulaşması halinde, seçim çevresi içersindeki bölgelerin birinden veya bir etnik gruptan gelen bir bağımsız adayın, başarı şansı büyük ölçüde artar.⁶⁶

3.3- Adayların Kişisel Nitelikleri ve Diğer Etkenler

Daha güncel bir takım konular çerçevesinde, örneğin, sağlık politikaları, silahsızlanma ve yolsuzlukları önleme gibi konularda seçim yarışına katılabilirler. Kişisel nedenler de kişiyi bağımsız aday olarak seçim yarışına katılmaya itebilir. Partisinden aday gösterilmeyen veya seçilebileceği daha iyi bir seçim bölgesinden seçilebileceği bir sıraya konulmayan bir kişi partisinden ayrılıp bağımsız olarak seçimlere katılabilir. Ya da bulunduğu konumda daha iyi çalışma olanağı elde edemeyen yüksek dereceli bir bürokrat da görevinden istifa ederek bağımsız olarak seçim yarışına katılabilir. Yine, ülkemizde olduğu gibi kişinin büyük bir aşirete mensup olması veya ağılık gücüne sahip olması gücünü ispat etme adına bağımsız olarak seçime girme nedenleri arasında olabilmektedir. Bazı adaylar da seçilme ihtimalini hiç düşünmeden, bir davayı duyurmak, bir şeyi protesto etmek ve toplumda farklı düşünenlerin de olduğunu göstermek için seçim platformunu kullanmak amacıyla bağımsız aday olabilmektedir. Yine, kişileri bağımsız adaylığa yönelten etkenler arasında siyasi partilerde parti içi demokrasinin eksikliği ve liderlerin tek seçici konumda bulunmaları sıralanabilir.⁶⁷

Adayların başarı olanakları daha çok onların kişisel ve algısal niteliklerine ve nihayetinde seçmen üzerinde yarattıkları imaja bağlıdır. Örneğin, bağımsız adayların daha önce yapmış oldukları icraatları, eğitim düzeyleri, yaşları, cinsiyetleri, varsa plan ve projeleri, ailevi ve diğer kolektif bağları ve bu bağların seçmendeki algılanış ve yorumlanış şekilleri adayın kişisel olarak seçmenin karar ve tercihleri üzerinde tek tek ya da birlikte tesir yaratacaktır. Burada bu meziyetlerin birinin ya da birden fazlasının seçmenin parti bağlarından sıyrılarak adaya yönelmesini sağlayacak tesirde olması gerekir. Öte yandan seçilecek adayın hem temsil ettiği toplum meseleleri konusunda bilinçli olması; hem de yöre ve ülke problemlerini aşabilecek uzmanlık ve yetkinliğe sahip olması gereğinden dolayı çoğu ülkede aday olmak, seçmen olmaktan daha ağır ve zor şartlara bağlanmıştır. “Ayrıca,

⁶⁶ ARASLI, O. 1972:, ss: 59.

⁶⁷ ABDULHAKİMOĞULLARI, E. 2008:, ss: 275-276.

seçim yasası partisiz siyaset yapmayı da olanaksız hale getirmiş durumdadır. Baraj nedeniyle bağımsız aday olarak seçilmek oldukça zordur. İstisnalar dışında bağımsız aday olarak seçime girip kazanmak neredeyse olanaksız hale gelmiştir”.⁶⁸ Bu durum özellikle taşra ve kent; geleneksel ve modern toplum yapısı şeklinde ayrımlara göre farklılık da göstermektedir. Zira nüfus sayının ve yoğunluğun az olduğu, çoğunlukla tarıma dayalı, sosyal yardımlaşma ve dayanışmanın yoğun olduğu geleneksel toplumlarda tanınan-bilinen adayların bağımsız olarak seçilme ihtimali daha yüksek iken; nüfusun fazla ve yoğun olduğu, geniş alanlara yayılı, sanayi ve endüstriyel üretimin yoğun olduğu modern toplumlarda bağımsız adayın seçilme ihtimali daha düşüktür. Ayrıca, “siyasi partilerin zayıf olduğu ülkelerde adaylar, genellikle yönetici ailelerin akrabalarından, askeri veya dini ortamdaki gelirler; siyasi partilerin güçlü olduğu ülkelerde ise, toplumun benimseyeceği, eğitimi, yaşı, iş görebilme yeterliliği ve yönetim deneyimi gibi bir takım vasıfları taşıyan bir kişi, siyasi partiler tarafından aday gösterilebilmektedir”.⁶⁹

Bağımsız adaylar, seçim çalışmalarını kendi güçleri ile örgütlemek zorunda oldukları gibi, seçimin bütün mali yükünü de tek başlarına kaldırmaktadırlar.⁷⁰ Bununla birlikte adayın ekonomik gücünün çok iyi olması, o kişinin seçilmesi için yeterli bir faktör de değildir. Örneğin, 1992 ABD Başkanlık seçimlerinde bağımsız aday olan H. Ross Perot seçim kampanyasında 60 milyon dolar harcamasına rağmen başarılı olamamıştır.⁷¹ Dolayısıyla bağımsız adayın başarısını özellikle kişisel nitelikleri olmak üzere, daha birçok farklı değişkenden biri ya da birkaçı birden etkileyebilmektedir. Bu süreçte, adayın iyi/olumlu bir imaja sahibi olması; adayın genç/ yaşlı, eğitilmiş, kariyerli, dindar, zengin, kadın/erkek, iyi konuşan, bilgili, kariyerli, tecrübeli, güzel/yakışıklı, tanınmış v.b. gibi birçok vasıftan/özellikten birine-birkaçına ve/veya hepsine sahip olmasına bağlıdır. Adayın duruşundan konuşmasına, eğitiminden dini inanışına, aile yaşantısından mesleğindeki başarısına, gençliğinden ya da yaşlılığından zenginliğine kadar birçok özelliğinin toplamından oluşan aday imajı⁷², Türk siyasal hayatında hem partili hem de bağımsız adaylık için, seçmenlerin oy verme davranışına, karar ve tercihinin etki eden faktörlerin başında

⁶⁸ ALKAN, M. Ö. 2006: “Türkiye’de Seçim Sistemi Tercihinin Misyon Boyutu ve Demokratik Gelişime Etkileri”, Anayasa Yargısı Dergisi, Sayı: 23, ss: 133-165, ss: 163.

⁶⁹ CANÖZ, K. 2010:, ss: 96.

⁷⁰ ARASLI, O. 1972:, ss: 55.

⁷¹ ABDULHAKİMOĞULLARI, E. 2008:, ss: 276-277.

⁷² CANÖZ, K. 2010:, ss: 96.

gelmektedir.

SONUÇ

Modern dünyada doğrudan demokrasi uygulanamamaktadır. Ve Modern siyaset sistemi, Ellul'un *Sözün Düşüşü* kitabında metaforize ettiği üzere, insanlığı, "biri gidilmesi yasaklanan, diğeri mecburi olan" tek bir yola zorlamaktadır ki, o da temsili demokrasidir. Ancak bu sistemin, bütün demokratik uygulamalarda, az veya çok, bir temsil krizi yaşadığı/yaşattığı muhakkaktır. Söz konusu sorun demokrasilerin, vaat ettiği ideal toplum düzenini inşa etmesi açısından, aşması elzem sorunların başında gelmektedir. Bunun için demokrasinin alt sistemleri, mutedil, karma ve sentezci bir yapıya açık olmalıdır. Böylece, bu çalışmada, [daha fazla] aday-merkezli politik sistemlerin, daha demokratik olduğu savunulmuş ve adaylığa açık politik sistemlerin katılımcı demokrasi açısından oldukça önem taşıdığı iddia edilmiştir. Zira [bağımsız] aday-odaklı bir politik sistem kendi handikaplarını barındırabileceğinden, demokrasiye illa ki katkı sağlamasa bile; [bağımsız] adaylığa kapalı bir politik sistemin temsil ruhuyla ve demokrasinin iddialarıyla uyuşmayacağı aşikârdır.

Temsili demokrasilerde adaylık, parti aracılığıyla ve bağımsız olmak üzere iki şekilde olup; aday odaklı politik sistemle; sadece bağımsız adayların nicelik ve niteliğinin artırıldığı, partilerle rekabet edebildiği bir seçim sistemi değil; parti içi demokrasinin kalitesinin artırıldığı, partili adayın iradesinin ve temsil kabiliyetinin işlevsel olduğu bir yapı da kastedilmektedir. Keza, *siyasi parti adaylığı* için, siyasi partilerin tüzük ve yönetmelikleri kadar adayın partiye üye olması, parti ideolojisine uyması, gerektiğinde bu ideolojiyi savunması ve asıl önemlisi de, partide adayı belirleme yetkisine sahip kişi ve/veya kişilerin desteğini alabilmesi önemlidir. Ayrıca adayın belirlenme şekli ülkeden ülkeye ve uygulandığı seçim ve parti sistemine göre değişiklik gösterebilmektedir. Partili aday, seçim çevresindeki parti üyeleri tarafından aday gösterilebildiği gibi, partide bir kişi veya bir odak tarafından da işaret edilebilmektedir. Parti tüzük ve yönetmeliğine göre aday belirlenirken, delegelerin ve parti tabanının dikkate alınmamasının, parti içi demokrasi açısından sorunlara yol açtığı kabul edilmektedir. Diğer türlü, partinin veya parti içindeki bir grup ve odağın belirlediği bir adayın, parti içi muhalefet yapma ihtimali, böylece ipotek altına alınabilmektedir. Ayrıca, aday belirleme yetkisinin partiye bırakılması, parti başkanı veya partideki bir odağı otoriter ve oligarşik olmaya, demokratik olmayan kararlar almaya ve uygulamalarda bulunmaya sevk edebilir. Türkiye'de mevcut Siyasi Partiler Kanunu'na göre, siyasi partiler, adayı, tüzüklerinde belirleyecekleri usul ve esaslardan herhangi biri veya

birkaçına göre belirleyebilmektedir. Bu durum, parti içi demokrasiyi olumsuz etkilemesinin yanında, temsilin doğasına da aykırıdır. Zira parti tarafından belirlenen adayların, temsil ettikleri kesimi/düşünceyi, [her şeye rağmen] savunabilme iradeleri baştan ipotek altına alınabilmektedir.

Bir diğer aday olma şekli olan **bağımsız adaylıkta ise**, bağımsız adayın, seçim sistemi içinde nasıl tasarlandığı, farklı bir temsil sorunudur. Bağımsız adayların seçilme olasılığını etkileyen bir dizi etken olduğu ve bunların ülkeden ülkeye değiştiği gözlenmektedir. Örneğin (a) seçim sisteminin orantılı temsil veya çoğunluk ilkelerine dayanması, (b) partilere düşecek temsilcilerin saptanmasında d'Hondt veya milli bakiye usullerinin kullanılması, (c) seçimlerin tek veya çok turlu yapılması, (d) seçim çevresinin coğrafi ve demografik büyüklüğü, (e) adayların seçmenlere liste usulü ile sunulup sunulmaması, (f) adayların hangi parti sisteminde (tek, iki veya çok partili) seçime katılmış olduğu gibi birçok faktör, bağımsız adayların kazanma ihtimalini etkileyebilmektedir. Öte yandan farklı ülkelerde uygulanan seçim sistemlerindeki hukukî yapı, toplumsal etmenler ve yasal düzenlemeler bağımsız adayın, parti gibi kurumsallaşmış, ekonomik açıdan güçlü, örgütlenme bakımından üstün yapılarla eşit ve adil bir şekilde rekabet etmesini güçleştirmekte; parti dışında, partilere karşı rekabet etmeyi neredeyse olanaksız hale getirmektedir. Bu şekilde, adayları parti çatısı altına çekmek/itmek parti dışı, münferit düşüncelerin sistem dışına itilmesi tehlikesi taşır. Nitekim aday odaklı politik yapılar, sivil toplum örgütleri, medya, meslek/oda birlikleri ve aktivistler gibi siyasal grupların, karar ve uygulamalara daha fazla sirayet edebilme kabiliyetini ve olanağını da arttırabilir. Bu açıdan seçim sistemleri, adayın, kitle iletişim araçlarında, miting ve gösteri alanlarında seçim çalışmaları yürütebilmesi; partilerle eşit şekilde rekabet edebilmesi için imkân ve olanaklar sunulabilir. Bu açıdan, partilere karşı, bağımsız adayların pozitif ayrıma tutulması, çoksesselik ve temsil açısından daha adil bir uygulama olabilir.

Bu çerçevede, dezavantajlı durumlarından mütevellit, mevcut seçim sistemlerinde bağımsız adayların seçilme olanağını etkileyen belli başlı faktörler vardır. Bunlardan biri, bağımsız aday; seçmenin, parti bağlarını zayıflatarak ya da kopararak bağımsız adaya yönelmelerini sağlayacak üstün kişisel niteliklere ve iyi bir imaja sahip olmalıdır. Diğer ise bağımsız adayların dar seçim bölgelerinde, örneğin taşralarda seçilme şansının daha fazla olduğu gerçeğidir. Özellikle, birincil ilişkilerin devam ettiği geleneksel toplumlarda tanınan-bilinen adayların bağımsız olarak seçilme ihtimali daha yüksek iken; kentleşmenin ve bireyselleşmenin geliştiği modern toplumlarda, bu olasılık daha düşüktür. Ancak bu durum sosyolojik olarak

problemli bir seçmen davranışının varlığına da işaret edebilmektedir. Çünkü “etnisite, mezhep, siyasal ideoloji, sülalecilik-hemşericilik ve aşiretçilik gibi kolektif ve grup bağlarının güçlü ve birincil ilişkilerin canlı olduğu yerlerde, seçmenler sadece bu bağların yarattığı etnosantrik hislerle siyasi tercih ve kararlarda bulunabilmektedir”⁷³. Böylece, aidiyet hissinden kaynaklı oy verme davranışının oluşturduğu siyasal kültürün sakıncaları ortaya çıkabilmekte ve bu durum adaylığa açık politik sistemler için en büyük tehlikeyi oluşturmaktadır. Zira adaylığa açık politik sistemler blok halinde oy kullanma refleksinin asgari olduğu toplumlar için daha uygundur. Bunun için eğitim, kentleşme ve bireyselleşmenin blok oy eğilimlerini asgariye indirerek, daha rasyonel tercihlere yönelmede, önemli bileşenler olduğu düşünülmektedir. Keza rasyonel ve bireysel oyların nitelikli adaylarla donattığı bir parlamento, daha çoğulcu ve en önemlisi daha halkçı olacaktır. Bunu sağlamak, ilk etapta, öngörülen eğitim, kentleşme ve bireyselleşme gibi modernleşme altyapısını tamamlayamamış toplumlar için güç olabilir. Ancak bu handikapları asgariye indirecek reel ve pratik uygulamalar yapılabilir. Mesela bağımsız adayların, parlamentoya girdikten sonra partili aday statüsü edinmelerini ve parti parti gezebilmelerini⁷⁴ engelleyici düzenlemeler yapılabilir. Çünkü üzerinde tartışılan bağımsız aday odaklı bu politik sitem; a) partilere karşı bağımsız adayların eşit ve adil koşullarda rekabet edemedikleri; b) bağımsız adayların sağlık, yoksulluk, çevre sorunları gibi özel politikalar üretmek üzere siyasete atılabilecekleri; c) bağımsız adayların, partili yapılarda parti içi demokrasinin olmadığına dair varsayımlarla aday olabilecekleri göz önünde bulundurularak; nitelikli bir temsil sistemi oluşturmak ve katılımcı demokrasiyi inşa ve ihya etmek üzere önerilmektedir. Bu bağlamda bağımsız adaylık, profesyonelleşmiş ve kurumsallaşmış partili yapıların bir alternatifi olarak sunulmaktadır. Dolayısıyla bağımsız adaylığın hukuki, sosyolojik ve toplumsal imkânlarının genişletildiği bir seçim sisteminde, adayların parlamentoya girdikten sonra kolayca partili kimliğe kavuştuğu ve hatta sıkça parti değiştirebildiği bir durum, bu önerinin argümanlarını zayıflatacak ve hatta geçersiz kılacaktır.

Sonuç olarak denilebilir ki bağımsız adaylık, özellikle etnosantrik kümelenme gibi nedenlerle, zorunlu olarak demokratik pekişmeyi

⁷³ KURTBAŞ, İ. 2013: **Etnosantrizm ve Ötekileştirme Perspektifinde Siyasal Eğilimler, Ardahan İli Örneğinde Oy Verme Davranışının Sosyolojik Analizi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Elazığ.

⁷⁴ 22. Dönem TBMM’de 35 milletvekili, 44 kez parti değiştirdi. Bu dönemde İstanbul Milletvekili Emin Şirin 4, Afyonkarahisar Milletvekili Reyhan Balandı ve Erzurum Milletvekili İbrahim Özdoğan 3 farklı partinin rozetini taşıdı. (Kaynak: arsiv.sabah.com.tr).

sağlayamasa bile; bağımsız adaylığa kapalı olmanın demokrasiyi engelleyen, oligarşik ve anti-demokratik bir ortam oluşturduğu muhakkaktır. Bu çerçevede, anayasal, yasal ve sosyo-politik koşulların bağımsız adaylığa imkân verebilecek şekilde düzenlenmesi, seçmenlerin tercih fırsatlarını ve çeşitliliğini artıracak ve modern demokrasinin temsili karakterini güçlendirebilecektir.

KAYNAKLAR

- ABDULHAKİMOĞULLARI, E. 2008: “**Tek Başına Seçim Kazanmak: Türk Siyasal Hayatında Bağımsız Milletvekili Adaylığı**”, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi C. XII, Sayı: 1-2, ss: 269-304.
- ALKAN, M. Ö. 2006: “**Türkiye’de Seçim Sistemi Tercihinin Misyon Boyutu ve Demokratik Gelişime Etkileri**”, Anayasa Yargısı Dergisi, Sayı: 23, ss: 133-165.
- ALTIPARMAK, C. 2008: “**Demokrasilerde Aday Belirleme Yöntemleri**”, TBB Dergisi, Sayı 76, ss: 355- 375
- ARASLI, O. 1972: **Adaylık Kavramı ve Türkiye’de Milletvekili Adaylığı**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, No: 311, Sevinç Matbaası, Ankara
- BOGDANOR, V. 1999a: **Blackwell’in Siyaset Bilimi Ansiklopedisi (A-K)**, Türkçe Yayına Hazırlayan: Bülent Peker, Çevirenler: Bülent Peker, Erhan Yükselci, Leyla Keskiner, Ümit Yayıncılık, Ankara
- BOGDANOR, V. 1999: **Blackwell’in Siyaset Bilimi Ansiklopedisi (L-Z)**, Türkçe Yayına Hazırlayan: Bülent Peker, Çevirenler: Bülent Peker, Erhan Yükselci, Leyla Keskiner, Ümit Yayıncılık, Ankara
- CANÖZ, K. 2010: “**Seçmen Tercihinde Aday İmajının Rolü: 29 Mart 2009 Yerel Seçimleri Öncesinde Konya Seçmeni Üzerine Bir Araştırma**”, Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi, 6(2): 95-114, s: 96.
- ÇAHA, Ö. 2012: **Demokrasi**, Ed: Halis Çetin, Siyaset Bilimi, Orion Kitabevi, Ankara
- DAVER, B. 1989: “**Seçim Sistemi ve Anayasa Yargısı**”, Anayasa Yargısı Dergisi, Sayı: 5, ss: 131-147
- DEMİR Ö. ve ACAR M. 2005: **Sosyal Bilimler Sözlüğü**, 6. Baskı, Adres Yayınları, Ankara.
- GIDDENS, A. 2012: **Sosyoloji**, Kırmızı Yayınları, İstanbul.
- HEYWOOD, A. 2012: **Siyasetin Temel Kavramları**, Çev: Hayrettin Özler, Liberte Yayınları, Ankara.
- HEYWOOD, A. 2016: **Siyasetin ve Uluslararası İlişkilerin Temel Kavramları**, Çev: Fahri Bakırcı, Genişletilmiş 2. Edisyonundan Çeviri, BB101 Yayınları, Ankara.
- <http://arsiv.sabah.com.tr/2007/05/25/haber,5A2F8215904046B4A9745E4F715E8989.html>, Erişim Tarihi: 04.04.2016.
- <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2820.pdf>, Erişim Tarihi: 24.12.2015.
- http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.576

- a95597e6e50.67027709, Erişim Tarihi: 14.14.2016
http://www.ttb.org.tr/mevzuat/index.php?option=com_content&view=article&id=105:san-haklari-evrensel-bdges-&Itemid=36, Erişim Tarihi: 11.01.2016
<http://www.ysk.gov.tr/ysk/content/conn/YSKUCM/path/Contribution%20Folders/Mevzuat/2839.pdf>, Erişim Tarihi: 14.14.2016
<http://www.ysk.gov.tr/ysk/content/conn/YSKUCM/path/Contribution%20Folders/Mevzuat/2839.pdf>, Erişim Tarihi: 11.04.2016
<https://bianet.org/konu/freedom-house>, Erişim Tarihi: 11.01.2016
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.576a960f1fa823.46637778, Erişim Tarihi: 11.01.2016
 KÖKER, L. 2006: “**Seçim Sistemleri ve Siyasi Çoğulculuk**”, Anayasa Yargısı, Sayı 23, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara.
 KURTBAS, İ. 2013: **Etnosantrizm ve Ötekileştirme Perspektifinde Siyasal Eğilimler, Ardahan İli Örneğinde Oy Verme Davranışının Sosyolojik Analizi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Elazığ.
 ÖZBUDUN, E. 2003: **Çağdaş Türk Politikası, Demokratik Pekişmenin Önündeki Engeller**, Çev: Ali Resul Usul, Doğan Kitap, İstanbul.
 ÖZBUDUN, E. 2009: **Türk Anayasa Hukuku**, Gözden Geçirilmiş Onuncu Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara.
 ÖZBUDUN, E. 2011: **Türkiye’de Parti ve Seçim Sistemi**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
 ÖZTEKİN, A. 2011: **Siyaset Bilimine Giriş**, 7. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara.
 RİNGEN, S. 2010: **Demokrasi Neye Yarar? Özgürlük ve Ahlâki Yönetim Üzerine**, Çev: Nurettin Elhüseyni, Yapı Kredi Yayınları, Ankara.
 TAŞDELEN, H. M. 2010: **Siyasetin Sosyolojisi, Siyasi İktidar, Siyasi Sistem, Siyasi Davranış**, Kocav Yayınları, İstanbul.
 TILLY, C. 2011: **Demokrasi**, Çev: Ebru Arıcan, Phoenix Yayınları, Ankara.
 TOSUN, T. ve TEPECİKLİOĞLU A. O. 2012: **Siyasi Partiler, Siyasi Katılım ve Propaganda**, Ed: Halis Çetin, Siyaset Bilimi, Orion Kitabevi, Ankara.
 TOURAINE, A. 2011: **Demokrasi Nedir?**, Çev: Olcay Kunal, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
 TUNÇAY, M. 2006: **Batı’da Siyasal Düşünceler Tarihi, Seçilmiş Yazılar**, Der: Mete Tunçay, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
 TÜRK, H. S. 2006: “**Seçim, Seçim Sistemleri ve Anayasal Tercih**”, Anayasa Yargısı Dergisi, Sayı: 23, ss: 75-113
 TÜRK, H. S. 2015: “**Demokratik Rejim ve Seçim Sistemleri**”, TBB Dergisi, ss: 419-452.
 VARLIK, Ü. ve ÖREN, B. 2001: **Seçim Sistemleri ve Türkiye’de Seçimler**, Der Yayınları, İstanbul.
 YANIK, M. 2007: “**Parti İçi Demokrasi Açısından Aday Belirleme Yöntemleri**”, EÜHFD, C. XI, S. 3-4, ss: 187-206.
 YAVAŞGEL, E. 2004: **Temsilde Adalet ve Siyasal İstikrar Açısından Seçim Sistemleri ve Türkiye’deki Durum**, Nobel Yayınları, Ankara.